

BİBLİYOGRAFYA :

Fazıl Yenisey, "Bursa'nın Eski Ramazanları", *Bulletin officiel de la chambre de commerce française en Turquie*, İstanbul 1955, s. 97-105; Özege, *Katalog*, IV, 1432; Dursun Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar*, Ankara 1976, s. 40-42, 62-63; *Tarihte Ramazan* (haz. Ertuğrul Tarık Kara), İzmir 2006; Tolga Uslu-baş, *Böyleydi Osmanlı'nın Ramazanı*, İstanbul 2006; *Edebiyatımızda Ramazan* (haz. Adem Çevik), İzmir 2006; Nurullah Tilgen, "Eski Yılların Ramazan Eğlencelerine Dair Notlar", *Sanat Dünyası*, IV/75, İstanbul 1959, s. 8-9; M. Halit Bayrı, "Bekçi ve Ramazan Manileri", *TFA*, V/117 (1959), s. 1886-1887; Münvever Alp, "Eski İstanbul'da Ramazan", a.e., VIII/174 (1964), s. 3273-3275; Raufi Manyas, "Eski Ramazanlar", a.e., VIII/174 (1964), s. 3277-3278; M. Şakir Ülkütaşır, "Eski Ramazan Davulcuları ve Davulcu Manileri", a.e., XII/245 (1969), s. 5471-5472; Âmil Çelebioğlu, "Süleyman Nahifî ve Fazilet-i Samî (Zuhru'l-Âhire) Adlı Eseri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, X/112-113, Ankara 1971, s. 342-350; a.mlf., "Edebiyatımızda Ramazan", *TY*, X/32 (378) (1990), s. 47-49; Atif Kahramanoğlu, "Türkiye'de İlk Ramazan Güreşi ve Sultan II. Abdülhamid", *TK*, XI/122 (1972), s. 43-47; Erdem Yücel, "Hayri Bey'in Ramazan Manileri", *TFA*, XV/291 (1973), s. 6778-6780; Théophile Gautier, "Bir Ramazan Gecesi" (trc. Gönül Yılmaz), *Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi*, II/3, Ankara 1976, s. 215-238; Sedîd Yüksel, "Edebiyatımızda Ramazan", *TDe*, VII (1977), s. 35-39; Saim Sakaoğlu, "Halk Şiirinde Ramazan", *Töre*, XI/123, Ankara 1981, s. 15-19; Nuri Özcan, "Ramazanda Dini Musiki", *San'at ve Kültürde Kök*, sy. 6, İstanbul 1981, s. 24-26; Saadettin Kocatürk, "Ramazan Edebiyatı", *KaDeFe: Kadın Dernekleri Federasyonu Dergisi*, VIII/2, Ankara 1984, s. 22-29; "Ramazan ve Bayram Gelenekleri", *Folklor*, IV/1, İstanbul 1984, s. 57-62; M. Reşidoğlu, "Ramazan Ayında Musiki", *Mızrap*, II/22-23, İstanbul 1984, s. 4-6; Konur Ertop, "Edebiyatımızdan Çizgilerle İşgal İstanbul'unda Ramazan", *Milliyet Sanat Dergisi*, sy. 144, İstanbul 1986, s. 14-17; Necdet Sakaoğlu, "1892 Ramazanı'nda Direkleri", *TT*, XIII/76 (1990), s. 50-53; Sermet Muhtar Alus, "Direkleri Arasında Ramazan Piyasası", a.e., XXII/122 (1994), s. 32-34; "Reşit Rıza'nın Gözüyle 1910 İstanbul Ramazanı ve Dini Hayat" (trc. Suat Meretoğlu), *İstanbul Araştırmaları*, sy. 4, İstanbul 1998, s. 191-197; Hüseyin Elmalı, "Erzurum'dan Ramazan Hatıraları", *Diyanet Dergisi*, sy. 122, Ankara 2001, s. 36-43; Nesimi Yazıcı, "Ramazan Tenbihnameleri", *AÜİFD*, XLVI/2 (2005), s. 1-11.



MUSTAFA UZUN

RAMAZAN BAYRAMI

(bk. BAYRAM).

RAMAZAN BEY

(ö. 755/1354 [?])

Adana yöresinde hüküm süren Ramazanoğulları Beyliği'nin kurucusu ve ilk beyi
(bk. RAMAZANOĞULLARI).

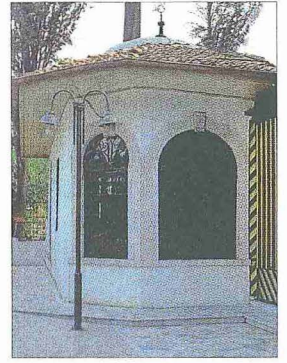
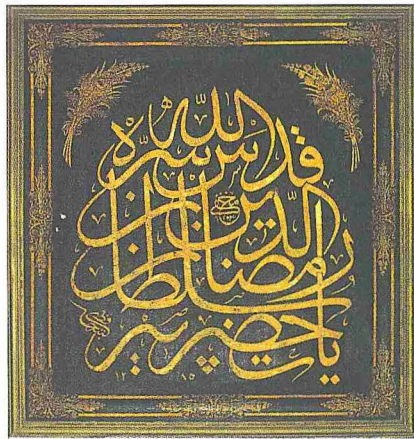
RAMAZAN EFENDİ, Mahfi

(ö. 1025/1616)

Halvetiyye-Ahmediyye tarikatının Ramazâniyye kolunun kurucusu.

949'da (1542) Afyon Sandıklı'da doğdu. Tahsilini burada tamamladı. Halvetî şeyhi Kasım Lârendevî'ye intisap ederek halifesi Muhyiddin Karahisârî'den hilâfet aldıktan sonra kırk dört yaşlarında iken İstanbul'a gidip Kocamustafapaşa'da Bezistânî Hüsrev Çelebi tarafından 994'te (1586) Mimar Sinan'a yaptırılan Bezirgân Tekkesi'nde irşad faaliyetine başladı. Ardından kendi adıyla anılan bu tekkede otuz yıla yakın irşad faaliyetini sürdürdü. Vefatında tevhidhânenin bitişiğindeki türbesine defnedildi. "Geçti şeyh bugün", "rıza-yı pâk" ve "Kâ'betü'l-uşşâk" ifadeleri ölümüne tarih düşürülmüştür. Günlerini genellikle oruçla geçirdiği, inzivâ ve halvete çok düşkün olduğu için "Mahfi" unvanıyla tanınan Ramazan Efendi'nin tarikat silsilesi Muhyiddin Karahisârî, Lârendevî Kasım Çelebi, Hacı İzzeddin Ali Karamânî vasıtasıyla Halvetiyye tarikatının dört ana şubesinden Ahmediyye'nin kurucusu Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin Marmaravî'ye ulaşır. Ramazâniyye, Ramazan Efendi'nin halifeleri vasıtasıyla Cihangiriyye, Buhûriyye, Hayâtiyye, Raûfiyye ve Cerrâhiyye adlı beş şubeye ayrılmıştır (bk. RAMAZÂNİYYE). Yûsuf Sünbül Sinan'ın (ö. 936/1529) o zamanlar bahçe halinde olan türbesinin bulunduğu yerden geçerken, "Buradan tevhid kokusu geliyor" diyerek Ramazan Efendi'nin gelece-

Mahfi Ramazan Efendi adına düzenlenmiş bir levha (İstanbul Türbeler Müdürlüğü Arşivi)



Mahfi
Ramazan
Efendi'nin
türbesi

ğine işaret ettiği kaydedilir. Rüya tabiri konusunda zamanın İbn Sîrîn'i olarak vasıflandırılan Ramazan Efendi'nin bazı kaynaklarda eserleri olduğundan bahsedilmekteyse de bu eserlerin ona aidiyeti kesinlik kazanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Atâi, *Zeyli Şekâik*, s. 603; Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye* (haz. M. Serhan Tayşi), İstanbul 1993, s. 596; Mehmed Nazmi Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat-Halvetlik Örneği-Hediyetü'l-lhvan* (haz. Osman Türer), İstanbul 2005, s. 486; Harîrzâde, *Tibyân*, II, 66; Mehmed Sâmî, *Esmâr-ı Esrâr*, İstanbul 1316, s. 41; *Tomar-Halvetiyye*, s. 233; *Osmanlı Müellifleri*, I, 75; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, V, 6; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 63, 64; Mehmet Cemal Öztürk, *Cerrâhilik*, İstanbul 2004, s. 38-41.



MEHMET CEMAL ÖZTÜRK

RAMAZAN EFENDİ CAMİİ

(bk. BEZİRGÂNBAŞI CAMİİ).

RAMAZAN İLÂHİSİ

Cami ve tekkelerde cemaatle kılınan teravih namazının her dört rek'atı arasında okunan ilâhi.

Bu tarzın, selâtin camilerinde uygulanan cumhur müezzinliğinin bir parçası halinde cami müzikisine taşınarak geliştiği anlaşılmaktadır. Teravihin farklı makamlardan ilâhiler eşliğinde kılınmasına dair esasların Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi tarafından belirlendiği kabul edilir. Bundan hareketle ramazan ilâhilerinin ortaya çıkışını onun yaşadığı XVII. yüzyıl öncesine kadar götürmek mümkündür.

Teravih namazına başlanırken okunan, "Sübhânellâhi ve'l-hamdü li'llâhi ve lâ ilâhe illâllâhu va'llâhu ekber; ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'llâhi'l-alîyyi'l-azîm" şeklindeki tesbihin İsfahan makamında olması gerekir. Klasikleşmiş sıralamaya ilk dört rek-

'atla ardından okunacak ilâhinin rast, ikinci dört rek'atla bunu takip eden ilâhinin uşşak, üçüncü dört rek'atla bunun arkasından okunacak eserin sabâ, dördüncüsünün eviç, beşincisinin acem-aşiran makamında olması gerekir. Teravihin ramazan ilâhileriyle birlikte kılınmasının unutulmaya yüz tuttuğu günümüzde rek'at aralarında topluca salât-ı ümmiyye okunmakta, son dört rek'atın ardından bu salât üç defa tekrarlanmaktadır. Bazan salât-ı ümmiyye yerine mâhur makamındaki, "Allâhümme sallî ale'l-Mustafâ / Bedîu'l-cemâli ve bahri'l-vefâ" şuşulünün okunduğu da görülmektedir. Ramazan ilâhileri beş ayrı makamdan seçilen beş ilâhiden meydana gelen bir takım halinde tertiplenmiştir (Okur, s. 2). Uygulamalardan, her gece aynı ilâhi takımı okunabileceği gibi değişik makamlarda bestelenmiş farklı ilâhilerin de okunduğu anlaşılmaktadır.

Şuşul adı verilen Arapça ilâhiler arasında ramazan için tertiplenmiş olanlar da vardır. "Esselâmü aleyke yâ şehre'l-lutfî ve'l-ihsân / Esselâmü aleyke yâ şehre'n-nûri ve'l-îmân // Ente şehrün azîmün ün-zile fike'l-Kur'ân / Ente dayfün kerîmün vu'ide fike'l-gufrân" bunlara bir örnektir (notası için bk. *Türk Müsıkisi Klasiklerinden İlahîler*, II, 124). XIX. yüzyıldan itibaren bazı şuşullerin ramazan ilâhisi şeklinde okunmaya başlandığı görülmektedir (örnekler için bk. Okur, s. 8, 20, 21). Ancak bu uygulama günümüzde ortadan kalkmıştır. Güftelerinin çoğu Farsça olan Mevlevî âyinlerinin -meselâ Hamâmizâde İsmâil Dede Efendi'ye ait hüzzam âyininin birinci selâmının ilk kısmı gibi- bazılarında alınmış kısa bölümlerin ramazan ilâhisi olarak okunduğu bilinmektedir (a.g.e., s. 6, 8, 10, 12, 14, 15).

Ramazan ilâhilerinin güfteleri genellikle Üftâde, Aziz Mahmud Hüdâyî, Bursalı İsmâil Hakkı, Erzurumlu İbrâhim Hakkı gibi mutasavvıf şairlere aittir. Besteleri çoğu tekke mensubu olan klasik Türk müsikisi bestekârları tarafından yapılmıştır. Ramazanın ilk on gecesinde okunan ilâhilerin güfteleri çoğunlukla, "Merhabâ yâ şehri-ramazân / Hoş geldin yâ şehri-mağfîret ve'l-gufrân / Yâ şehri-nüzûl-i sûre" gibi mısralarla başlar veya benzer mısra ve beyitler nakarat halinde beyit aralarında yahut sonlarında tekrar edilirdi. İkinci on gecede bu ay hürmetine Allah'tan rahmet ve merhamet dilenir, son on gecede ise, "Elvedâ yâ şehri-ramazân / Elvedâ şehri-sâdet elvedâ" gibi mısra ve nakaratlara yer verilirdi.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren güfteleri ramazanla ilgili olmayan, dinî, tasavvufî ve ahlâkî öğütler veren eserler de ramazan ilâhisi olarak okunmuştur. Rifâî şeyhi Hayrullah Taceddin (Yalım) Efendi'nin *Ramazân-ı Şerîfe Mahsus Mecmûa-i İlahiyyât* (İstanbul 1326), Hâfız Yaşar Okur'un *Ramazân-ı Şerîfe Mahsus Elli Yıllık Ünlü İlahiler* (İstanbul 1963) adlı derlemeleri içinde bu tür ilâhiler de yer almaktadır. El yazması ilâhi mecmualarında da pek çok ramazan ilâhisi güftesi bulunmaktadır (Özcan, *Onsekizinci Asırda Osmanlılarda Dinî Müsiki*, tür.yer.).

Güfteleri ve müsiki yapıları, özellikle de usulleri bakımından cami ve tekke ilâhileri kısmen birbirinden farklıdır. Ancak her iki türde sevilen eserler hem cami hem tekkelerde, bazan da dinî toplantılarda okunmuştur. Güftesinin Yûnus Emre'ye ait olduğu söylenen, Zekâi Dede'nin uşşak makamında bestelediği, "Ey enbiyâlar serveri / Ey evliyâlar rehberi / Ey ins ü can peygamberi / Ehlen ve sehlen merhabâ" mısralarıyla başlayan, güftesi ve bestesi itibarıyla tevşih formundaki ilâhi ramazan ayında, "Yâ merhabâ dost merhabâ / Mâh-ı mübârek merhabâ" veya, "Yâ elvedâ dost elvedâ / Şehr-i ramazan elvedâ" nakaratının ilâvesiyle teravih namazının ilk dört rek'atından sonra okunduğu gibi minarenden verilen temcidlerde de okunurdu. Ayrıca Hz. Peygamber vasfında yazılmış tevşihlerin ramazan ilâhisi şeklinde okunduğuna işaret edilmelidir. Bu tevşihlerin en tanınmışları arasında yer alan Dede Ömer Rüşenî'nin, "Çün doğup tuttu cihan yüzünü hüsnün güneşi / Kim ola sevmeye bu vechile sen mâhveşi" matla'lı na'tı ile Nazîm, Nahîfî, Kânî, Râkım, Müstakimzâde gibi şairlerin yaptığı tahmîs veya tanzîrlerin başta İtrî, Ali Rıza (Şengel), Muallim İsmâil Hakkı Bey gibi bestekârlar tarafından tevşih formundaki yirmi beşten fazla bestenin birçoğu ramazan ilâhisi şeklinde okunmuştur.

Hz. Hüseyin'in şehâdeti dolayısıyla yazılmış mersiye ve muharremiyelerin ramazan ilâhisi şeklinde okunduğu bilinmektedir. Bazı Arapça tesbihler de güfteleri itibarıyla ramazan ilâhisi niteliğindedir. Çoğu "sübhâneke" diye başlayan, bir kısmının başında bulunan, "Sübhâne'l-melikî'l-mevlâ, sübhâne'l-melikî'l-a'lâ" mısralarının ardından esmâ-i hüsnâdan bazı isimlerin zikredildiği mısraların yer aldığı bu tür tesbihler "merhabâ (elvedâ) yâ şehri-ramazân" mısraıyla son bulmaktadır (örnek için bk. *Türk Müsıkisi Klasiklerinden İlahîler*, II, 125). Nevâ makamındaki şu

eser bu türün güzel bir örneğidir: "Yâ ibâde'llâhi yâ ehle'l-ke'lâm / Kad etâ şehre's-siyâmî ve'l-ke'lâm / Ma'sere'l-ihvân kü'lü merhabâ / Merhabâ yâ merhabâ şehre's-siyâm / Sübbûhun, kuddûsün rabbû'l-me'lâiketi ve'r-rûh." Güfte ve bestesi İmâm-ı Sultânî İbrâhim Efendi'ye ait büselik makamındaki ilâhi de bu gruba giren eserlerdendir: "Yâ müride'l-hayri yâ sadre'l-kirâm / Merhabâ kü'lü yâ şehre's-siyâm / Verdî annâ inde hallâkî'l-enâm / Yâ kerîme'd-dayfî yâ şehre's-siyâm."

Sayısı az olan Türkçe tesbihler de bir ramazan ilâhisi hüviyeti göstermektedir. "Hamd ü minnettir sana ey hâlik-ı müsteân / Mürde dilleri ihyâ kıldı şehri-ramazân" ilâhisi mecmualarda büselik makamında tesbih olarak kayıtlıdır. Abdülkadir Töre bu ilâhinin beste-ısfahan makamında "ramazana mahsus cumhur ilâhi" kaydıyla Zekâizâde Hâfız Ahmed Efendi'ye, Sadettin Nüzhet Ergun ise acem-aşiran makamında ve Zekâi Dede'ye ait olduğunu söylemiştir.

Ramazân ayında serbest veya besteli olarak minarelerden cumhur halinde okunan temcidleri de ramazan ilâhileri arasında saymak mümkündür. Nitekim Sultan II. Mustafa'nın, "Şerm-sâr etme Hudâyâ rûz-ı mahşerde beni / Hürmetine hâtemin yandırma dûzahta beni" matla'lı şiiri bir mecmuada temcid olarak kayıtlıdır (güftenin tamamı ve cumhur ilâhisi olarak bestelenmiş şekli için bk. Töre, V, 114-115; VIII, 126-127). Güfte, 1235 (1820) yılı Ramazanında teravih kılınıktan sonra II. Mahmud'un isteği üzerine camide Şâkir Ağa tarafından ilâhi olarak okunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Mecmûa, İÜ Ktp., TY, nr. 1049, vr. 56b; Hayrullah Taceddin [Yalım], *Ramazân-ı Şerîfe Mahsus Mecmûa-i İlahiyyât*, İstanbul 1326, tür.yer.; *Türk Müsıkisi Klasiklerinden İlahîler*, İstanbul 1933 (İstanbul Konservatuvarı neşriyatı), II, 120-136; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Müsıkisi Antolojisi*, İstanbul 1942-43, I, 85; II, 400, 583; Selahaddin Güner, *Âşık Yunus Emre'nin Bestelenmiş Şiirleri*, İstanbul 1961, s. 52; Yaşar Okur, *Ramazân-ı Şerîfe Mahsus Elli Yıllık Ünlü İlahiler*, İstanbul 1963, tür.yer.; Nuri Özcan, *Onsekizinci Asırda Osmanlılarda Dinî Müsiki* (doktora tezi, 1982), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; a.m.f., "Ramazanda Dinî Müsiki", *San'at ve Kültürde Kök*, sy. 6, İstanbul 1981, s. 24-26; a.m.f., "İstanbul Tekkelerinde Müsiki", *İstanbul*, sy. 45, İstanbul 2003, s. 75-77; a.m.f., "İtrî Efendi, Buhûrîzâde", *DİA*, XIX, 221; Töre, *İlahîler*, V, 114-115; VII, 24-25; VIII, 126-127; Recep Tural, *Türk Din Müsıkisinde Na't, Tesbih ve Temcidler* (yüksek lisans tezi, 1994), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 54, 56-58, 62-63, 65, 68, 75, 77, 80, 82, 83, 88, 91, 96, 125, 151-182, 184; Cemâleddin Server Revnakoğlu, "Yûnus'un Bestelenmiş İlahîleri Nerede ve Nasıl Okunurdu?", *TY*, V/319

(1966), s. 133-134; a.m.f., "Minâre Musikimizde Temcidler", *Tarih Konuşuyor*, VI/36, İstanbul 1967, s. 2996-2997; Halil Can, "Dinî Türk Musikisi Lüğatı", *MM*, sy. 221 (1966), s. 147; a.m.f., "Dinî Musiki", a.e., sy. 300 (1974), s. 28; sy. 308 (1975), s. 23-24; Mustafa Uzun, "Dede Ömer Rüşenî", *DİA*, IX, 83.



MUSTAFA UZUN

RAMAZAN b. İSMÂİL

(رمضان بن إسماعيل)

(ö. 1091/1680)

Osmanlı hattatı.

İstanbul'da medresede öğrenim görürken Abdullah b. Cezzâr'dan aklâm-ı sitteyi meşkederek icâzet aldı. Bu sahada celi sülûs çalışmalarıyla yeteneğini geliştirdi. Özellikle ilgi duyduğu nesih yazıda ilerledi. İlim ve sanatıyla IV. Mehmed devrinin ünlüleri arasında öne çıktı. Mevlânâkapı Mimar Kasım caddesinde Yayla (eski adı Yaylak) Mescidi'nde (Kethüdâ Mescidi, Kurşunlu Cami) imamlık yaptı. Her gün mus-haftan yarım cüz yazmayı âdet edinmişti. Yazdığı 400 mushafı en çok mushaf yazan hattatlar arasında yer aldı. Şeyh Hamdullah ekolünün en iyi temsilcilerindendi. Çağdaşı Derviş Ali, Suyolcuzâde Mustafa ve Hâfiz Osman yakın dostlarındandı. Hoşsohbet bir insan olan Ramazan Efendi 1091 Ramazanında (Ekim 1680) Kadir gecesinde vefat etti. Ebed hesabıyla "ramazan" kelimesi ölüm tarihini verir. Kabri kendisinin yenilediği, günümüzde arsasında gecekondular bulunan Mevlânâkapı Gavsî Efendi Kâdirî Dergâhı haziresindeydi. Yetiştirdiği talebelere oğlu Hüseyin babası seviyesinde ünlü bir hattattır. Diğer

talebeleri arasında Çinicizâde Abdurrahman Efendi, onun oğlu Derviş İbrâhim, Ebûbekir (Kastamonulu), Seyyid Hasan Hâşimî (Seyyid Abdullah'ın babası), Hüseyin b. Resûl, Halil Hâfız (Halepli), Seyyid Sinâneddin, Ali b. Ebû Bekir, Seyyid Ali, damadı Mehmed Tozkoparanzâde ve Mehmed b. Ca'fer'in isimleri sayılabilir. İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde (nr. 465) 1059 (1649) tarihli, Sakıp Sabancı Müzesi hat koleksiyonunda 1053 (1643) tarihli ve Ekrem Hakkı Ayverdi hat koleksiyonunda 1065 (1655) tarihli mushafı Ramazan Efendi'nin günümüze ulaştığı bilinen eserlerindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Suyolcuzâde, *Deohtü'l-küttâb*, Süleymaniye Ktp., Fâtiḥ, nr. 4359, vr. 88^b, 89^a; Ayvansarayî, *Hâdikatü'l-cevâmi'*, I, 219; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 204; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 152; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 34; Mustafa Özdamar, *Dersaadet Dergâhları*, İstanbul 1994, s. 117; Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 1999, s. 48, 49; M. Uğur Derman, *Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul 2002, s. 68, 69; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2003, s. 120.



MUHİTTİN SERİN

RAMAZÂNİYYE

(رمضانية)

Divan şiirinde

ramazan ayını konu edinen
manzumelerin genel adı.

Divan şairlerinin ramazan ayı vesilesiyle padişahlara, yüksek rütbeli kişilere ve hâmlerine sundukları çoğu kaside şeklindeki ramazânîyyelerin beyit sayısı genellikle on-yirmi arasında değişmektedir. Nesib bölümünden sonra şiirin sunulduğu kişinin övülmesine geçilir. Enderunlu Fâzıl'ın on üç bendden oluşan terakibibendi yanında gazel, murabba, mesnevi, ilâhî, tarih, tuyuğ, rubâî ve müfred gibi farklı nazım şekillerinde yazılan örnekler varsa da bunların sayısı çok azdır.

XVII. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanan ramazânîyyeler XVIII. yüzyıl ve sonrasında yaygınlaşmıştır. En çok ramazânîyye yazan divan şairi bu türde on üç kaside bulunan Enderunlu Fâzıl'dır. Sâbit, Nazım, Edirneli Kâmi, Nedîm, Koca Râgîb Paşa, Şeyh Galib, Enderunlu Vâsîf, Sünbülzâde Vehbî gibi isimler dikkat çeken ramazânîyye şairleri arasında sayılabilir. Bihiştî gibi bazı şairler de ramazânî ve orucu vesile ederek dinî-tasavvufî gazeller yazmışlardır (*Behiştî Divanı*, s. 424). Koca Râ-

gib Paşa'nın, ramazan ayının ramazânîyyelerde konu edilen yönleri üzerinde durarak yazdığı gazeli maktâ' beytinin son kelimesinden dolayı "iftârîyye" adıyla anılmış olup bu konuda tek örnektir.

Ramazânîyyeleri ramazan ayının dinî yönünü işleyenlerle daha çok folklorik ve kültürel taraflarını ele alanlar olmak üzere iki kısımda değerlendirmek mümkündür. İlk gruptaki değerlendirmelerin en tanınmış örneği Nazım'e aittir. Çoğunluğu oluşturan ikinci gruptaki manzumeler divan şiirinin toplum hayatını yansıttığını göstermesi bakımından önem taşır. Ramazânîyyelerde sosyal hayatı ilgilendiren birçok konu dile getirilmiştir. Hilâlin görülmesinin halka top atılarak kandil yakılıp münâdîler çıkarılarak ilân edilmesinin toplumda bir heyecana sebep oluşu Edirneli Kâmi'nin, "Yevmi-şek deyü boğaz cengin ederken yâran / Zâhir oldu âlem-i nusret-i şehri-ramazân" beytiyle başlayan kasideyle buna nazîre yazan Nedîm'in, "Bağteten sâbit olup gur-re firâşında imam / Hâb için yatmış iken etti terâvîhe kıyam" beytiyle başlayan kasideinde ifade edilmiştir. Yine Nedîm'in tiryakinin ağzından söylediği, "Bilemem bende mi şâhidde mi takvîmde mi / Hele bir kizb var ortada budur sıdk-ı kelâm" beytinin ardından, "Olacak oldu heman çâre ne şimden sonra / Edelim hükm-i kazâ destine teslim-i zimam" beytinde ramazanın gereklerine uymaktan başka çare olmadığını anlatır.

Ramazânın rahmet ve bereket mevsimi olarak gelmesini Enderunlu Vâsîf, "Açıldı yine mısra-ı dervâze-i gufran / Hak'tan taleb-i mağfirete vakt ü zamandır" ve, "Ol mâh-ı fazîlet ki beher rûz-ı şerîfi / Sad mâha bedel olsa ayın-ı ziyandır" mısralarıyla anlatır. Sâbit'in, "Çilleye vesvesesiz girdi kapandı zâhid / Hapsolur tâ ramazan âhir olunca şeytan" beytiyle Vâsîf'ın, "Ol mâh-ı muazzam ki bu mâh içre şeyâtîn / Mü'minler için beste-i zencir-i girandır" mısraları ramazanın sonuna kadar şeytanların zincirlerle bağlanarak hapsedildiğini belirten hadisin nazmen tercümesi gibidir.

Sâbit, "Dehen ü destini meyhâre yudu sahbâdan / Kûze-i bâdeyi ibrik-i vuzû etti heman" beytinde nükteli bir dille ramazanın ilânı üzerine sarhoşların bile bu ayı ihya için ellerindeki içki sūrahisini abdest birliğine dönüştürdüklerini anlatır. Tütün tiryakilerinin durumuna Vâsîf, "Tiryâkiye nâgeh ramazan geldi denilse / Lâ havlekūnan der eleminden ne zamandır" beytiyle işaret etmektedir. İftarını tütünlü açan tiryakileri Sâbit, "Vakt-i imsâkteki micmere-i anberden / Hoştur âlüfteye if-

Ramazan b. İsmâil'in sülûs-nesih kıtası (İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 217-66)

